

Broedvogels in de
Leeuwensche **en**
Westelijke Drutensche
Waarden in **in 2012**

Symen Deuzeman

Sovon-rapport 2013/06

Broedvogels in de Leeuwensche en Westelijke Drutensche Waarden in 2012

Symen Deuzeman

Sovon-rapport 2013/06
Dit rapport is samengesteld
in opdracht van k3Delta

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2013

ISSN 2212-5027

Dit rapport is samengesteld in opdracht van k3Delta.

Wijze van citeren: Deuzeman S. 2013. Broedvogels in de Leeuwensche en Westelijke Drutensche Waarden in 2012. Sovon-rapport 2013/06. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Lay-out: Peter Eekelder & Symen Deuzeman

Illustraties omslag: Nevengeul nabij de oude rietstrang in de Drutensche Waarden, 29 juni 2012.

Foto's rapport: Symen Deuzeman

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon en/of opdrachtgever.

Inhoud

Samenvatting.....	5
1. Inleiding	7
2. Gebiedsbeschrijving	8
2.1. Ligging en karakteristiek	8
2.2. Bodemgebruik	9
3. Werkwijze	11
3.1. Doelstelling.....	11
3.2. Veldwerk	11
3.3. Interpretatie en verwerking van gegevens	12
3.4. Weersomstandigheden.....	12
4. Resultaten & discussie.....	14
4.1. Soortenrijkdom	14
4.2. Hoofdgroepen	15
4.2.1. Water- en moerasvogels.....	15
4.2.2. Graslandsoorten	19
4.2.3. Bosvogels.....	20
4.2.4. Struweel- en bosrandvogels	22
5. Conclusies en aanbevelingen.....	23
5.1. Conclusies.....	23
5.2. Aanbevelingen.....	26
6. Literatuur	27

Bijlage: soortkaarten

Samenvatting

In het voorjaar van 2012 is er in opdracht van Dekker van de Kamp b.v. (later k3Delta) een broedvogelinventarisatie uitgevoerd in het kader van het monitoringsprogramma 'Waaier van Geulen' in de uiterwaarden bij Beneden-Leeuwen. Hierbij is in de doelstelling van het monitoringsprogramma opgenomen om naast de vogels ook de vegetatie, kleine waterdieren, vissen en de waterkwaliteit tweemaal te inventariseren. In het kader van de monitoring van broedvogels is er in 2012 naar gestreefd om een volledig beeld te krijgen van de aantallen en verspreiding van *alle* aanwezige broedvogelsoorten. Tevens worden de aantallen van aangetroffen soorten in dit rapport vergeleken met eerdere inventarisaties uit de periode 1994-2012. Hierbij is de werkwijze van de 'uitgebreide territoriumkartering' toegepast, waarbij gemiddeld 10,3 minuten per ha werd besteed aan veldwerk. Het studiegebied heeft een oppervlakte van 301 ha en is gelegen langs de Waal direct ten noorden van Boven-Leeuwen in de Provincie Gelderland. Het gaat om de Leeuwensche Waarden, de zandwinplas Kaliwaal en de Westelijke Drutensche Waarden. De inventarisatie is uitgevoerd door de samensteller van dit rapport, werkzaam bij Sovon Vogelonderzoek Nederland.

In 2012 zijn in totaal 72 broedvogelsoorten vastgesteld, waarvan dertien soorten Rode Lijstsoorten betreffen, te weten: Slobeend, Tureluur, Kwartelkoning, Koekoek, Groene Specht, Veldleeuwerik, Boerenzwaluw, Graspieper, Gele Kwikstaart, Spotvogel, Matkop, Ringmus en Kneu. Ten opzichte van 2010 zijn de volgende vier Rode Lijstsoorten niet aangetroffen: Visdief, Steenuil, Grauwe Vliegenvanger en Huismus, maar Slobeend en Kwartelkoning vestigde zich opnieuw in het gebied. De Boomklever is een nieuwe broedvogelsoort.

Het totaal aantal aangetroffen territoria is in 2012 iets toegenomen ten opzichte van 2010 van 1408 naar 1472 territoria. In 2006 is tot nu toe het hoogste aantal genoteerd met 1714 territoria. Toch is het totale aantal nog ruim boven het vastgestelde aantal in 2004 (1233) en 2000 (1042). De meest zwaarwegende verklaring voor de toename van het aantal territoria in de periode 2006-2010 ten opzichte van eerdere jaren is de toename van het aantal "verwilderde" ganzensoorten. De afname in 2010 en 2012 ten opzichte van 2006 is te verklaren door een afname van het aantal broedende Grauwe- en Soepganzen en/of kruisingen hiervan.

De meerderheid van de broedvogelsoorten die in 2012 in het gebied aanwezig waren zijn de water- en moerasvogels met 59%, 23% behoort tot de bosvogels, 13% tot de struweel -en bosrandvogels en 5 % tot de graslandsoorten.

Van de watervogels is het aantal eendachtigen ten opzichte van 2010 iets toegenomen, uitgezonderd de Kuifeend en Tafeleend. Soorten van natte ruigten en moerasvegetaties deden het goed. De Blauwborst en Sprinkhaanzanger vestigde zich in 2010 in de strangen in de Drutensche Waarden en bleven dit jaar stabiel. Na een forse afname in 2008 van de Kleine Karekiet heeft de soort zich duidelijk wat hersteld in de afgelopen vier jaren en nam toe ten opzichte van 2010. Na een opvallende afname in 2010 namen de Bosrietzanger en Rietgors ook weer toe.

De grootste achteruitgang heeft zich voorgedaan bij de graslandsoorten. Deze groep is sinds de start van de monitoring in 1994 meer dan gehalveerd. De voorheen talrijke Grutto en Kievit hebben vooral te lijden gehad onder het in 1995 ingestelde extensieve begrazingsbeheer in de Leeuwensche Waard. De natuurlijke graslanden zijn steeds meer verruigd geraakt en daardoor een minder geschikt leefgebied geworden voor deze soorten. Het afgelopen jaar was landelijk een goed Kwartelkoningenjaar en in het studiegebied werd een territorium vastgesteld. Opvallend genoeg nam de Veldleeuwerik iets toe in de meest noordoostelijke graslanden van de Drutensche Waarden. De soort gaat landelijk sterk achteruit. Ondanks dat de Graspieper en Gele Kwikstaart het landelijk slecht doen in het agrarische gebied, laat de soort in het studiegebied een stabiele trend zien. De soorten profiteren juist van de verruigde graslanden.

Met het ouder worden en de uitbreiding van het wilgenstruweel is het niet verwonderlijk dat het totale aantal territoria van de bosvogels een stijgende lijn vertoont in de reeks van broedvogelkarteringen. De toename heeft zich in 2012 voortgezet en het totale aantal territoria is toegenomen ten opzichte van 2010 (vooral Tjiftjaf en Zwartkop). Het oudere wilgenbos begint ook steeds meer interessant te worden voor vogelsoorten die broeden in natuurlijke nestholten, de holenbroeders dus. De Boomklever, een soort van ouder loofbos met holten, vestigde zich. Ook de stand van de roofvogels is

toegenomen, al ontbrak hierdoor de Sperwer (te hoog predatierisico). Broedvogels van struweel zijn vooral gebonden aan struwelen, opslag en jong bos, evenals bosranden met voldoende struiken. Broedvogels van struweelvogels zijn vooral gebonden aan struwelen, opslag en jong bos, evenals bosranden met voldoende struiken. De trend van deze groep vogels laat in 2012 een lichte toename zien ten opzichte van 2010, en bevindt zich wel op een duidelijk hoger niveau dan de periode 1994-2004. Het aantal vastgestelde soorten bleef gelijk, Huismus werd niet vastgesteld, maar de Roodborsttapuit vestigde zich opnieuw, na afwezigheid in 2010. Rode lijstsoorten Kneu en Spotvogel deden het goed en bleven stabiel.

De nevengeul bleek in het voorjaar interessant voor pleisterende steltlopers, zoals Grutto's en eenden, zoals Slobeenden, 29 juni 2012.

1. Inleiding

In het voorjaar van 2012 is in opdracht van Dekker van de Kamp b.v. (later k3Delta) een broedvogelinventarisatie uitgevoerd in het kader van het monitoringsprogramma 'Waaier van Geulen' in de uiterwaarden bij Beneden-Leeuwen. Het storten van baggerspecie in de Kaliwaal en de natuurontwikkeling in de Leeuwensche en Drutensche Waarden wordt vrijwel gelijktijdig uitgevoerd. Omdat natuurontwikkeling in de 'Waaier van Geulen' een belangrijk aspect is, is het noodzakelijk de invloed van de baggerspecieberging op deze ontwikkeling nauwgezet te volgen en de ervaringen te benutten voor een optimalisatie van de inrichting en beheer. Hierbij is in de doelstelling opgenomen om naast de vogels ook de vegetatie, kleine waterdieren, vissen en de waterkwaliteit tweejaarlijks te inventariseren. In het kader van de monitoring van broedvogels is er in 2012 naar gestreefd om een volledig beeld te krijgen van de aantallen en verspreiding van *alle* aanwezige broedvogelsoorten. De inventarisatie werd uitgevoerd door de samensteller van dit rapport, werkzaam bij Sovon Vogelonderzoek Nederland.

In dit rapport wordt verslag gedaan van de resultaten van de broedvogelinventarisatie in 2012. Tevens worden de aantallen van aangetroffen soorten vergeleken met eerdere inventarisaties uit de periode 1994-2010 en worden enkele aanbevelingen voor de toekomst gedaan. De dataverwerking van de territoria en de productie van het kaartmateriaal is uitgevoerd met behulp van GIS (Arc View). Het papieren basismateriaal van de inventarisatie is opgeslagen op het Sovon-kantoor in Nijmegen.

Soepganzen blijven soms zolang op het nest zitten, dat je ze bijna moet oppakken om het aantal eieren te tellen, Leeuwensche Waard, 27 april 2012.

2. Gebiedsbeschrijving

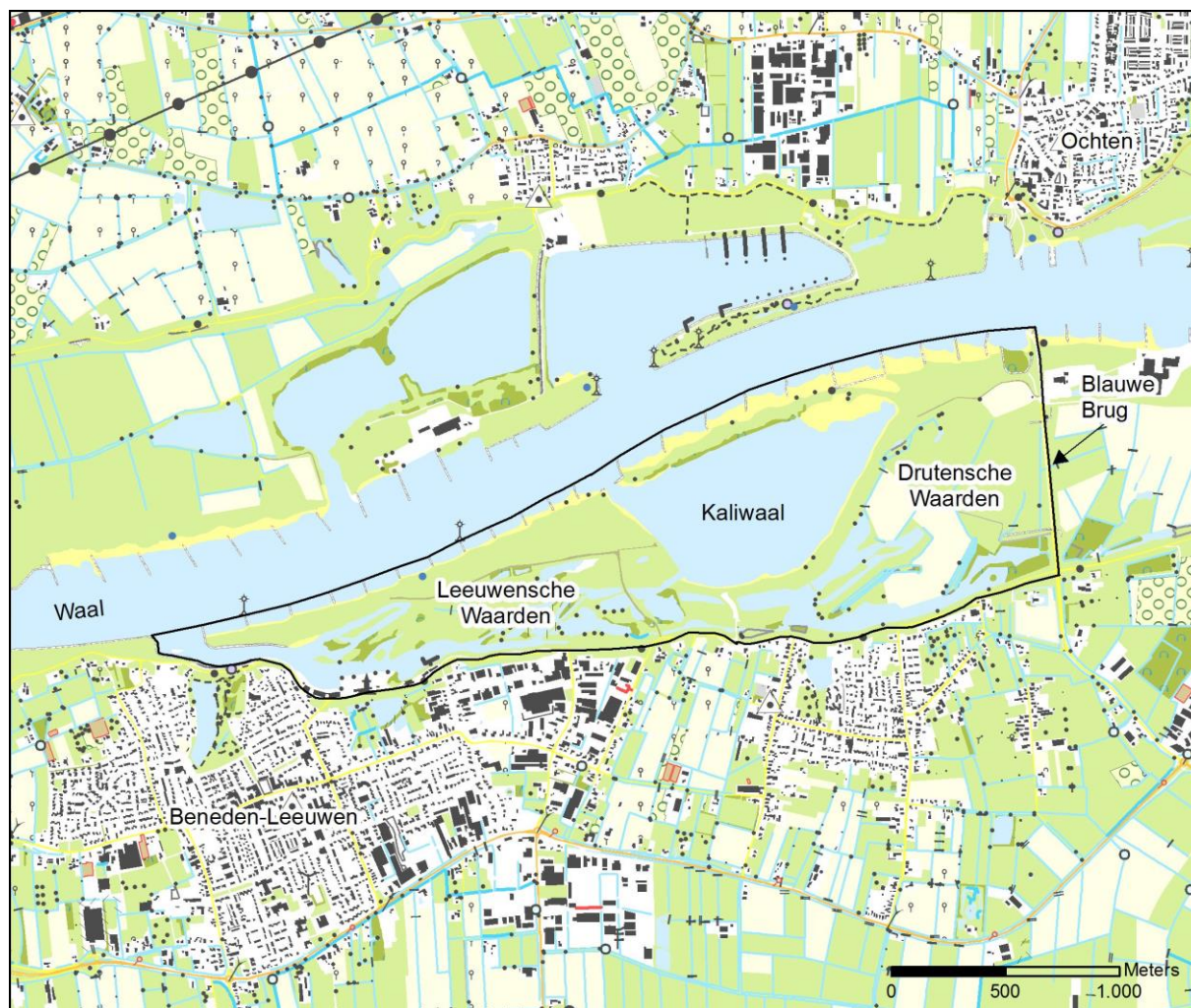
2.1. Ligging en karakteristiek

Het studiegebied is gelegen langs de Waal direct ten noorden van Boven-Leeuwen in de provincie Gelderland. De grenzen van het onderzochte terrein zijn beschreven in de ontwikkelingsvisie 'Waaier van Geulen'. Het gaat om de Leeuwensche Waarden, de zandwinplas Kaliwaal en de westelijke Drutensche Waarden. Meer gedetailleerd ligt de Leeuwensche Waarden ten westen van de Kaliwaal en de westelijke Drutensche Waarden ligt hier ten oosten van. Het studiegebied is tamelijk langgerekt en strekt zich uit over een lengte van ongeveer vijf kilometer. De oppervlakte bedraagt 301 ha. Het grootste deel is in eigendom van Dekker van de Kamp, maar een deel van de graslanden in de Drutensche Waarden is eigendom van particuliere boeren. De noordgrens wordt gevormd door de Waal en de zuidgrens door de Waalbanddijk. De westgrens in de Leeuwensche Waarden loopt tot paal 910 boven Beneden-Leeuwen en de oostgrens in de Drutensche Waarden ligt bij de Blauwe brug. Op de topografische kaart met schaal 1:25.000 is het studiegebied te vinden op kaartblad 39 oost, in de atlasblokken met kilometerhokken: 3945-24 en 25 en 3946-11,12,13,21,22 en 23.

Karakteristiek voor het gebied is de inrichting van een meestromende nevengeul. De meestromende nevengeul in de Leeuwensche Waarden is de eerste in Nederland gerealiseerde nevengeul. Met deze nevengeul is in 1994 een begin gemaakt in de vorm van de integratie van kleiwinning, natuurontwikkeling, natuurbeleving en ecologisch herstel van de rivier. De meestromende nevengeul kent een lagere stroomsnelheid, waardoor het gebied onder andere geschikt wordt als paaiplaats voor riviervissen. Ook is de centraal gelegen Kaliwaal karakteristiek voor het studiegebied. De plas is ontstaan door zandwinning tussen 1952 en 1968 en heeft een oppervlakte van 56 ha. De diepste delen van de plas liggen op 19 meter beneden maaiveld. De plas is van de Waal gescheiden door een zandige oeverwal met overlaat waarachter een zandbank is ontstaan. De Kaliwaal staat via een invaaropening aan de noordwestzijde in open verbinding met de Waal. De voormalige zandwinplas is medio mei 2003 als bergingsdepot voor baggerspecie in gebruik genomen. Het depot maakt deel uit van het natuurontwikkelingsproject 'Waaier van Geulen', dat Dekker van de Kamp samen met het Wereld Natuur Fonds realiseert. Eén van de meest opvallende onderdelen vormt de opvulling van de zandwinpunt Kaliwaal met baggerspecie en vervolgens de inrichting van dit terrein als natuurgebied, dat uit twee fasen bestaat. In de eerste fase wordt ongeveer 2,3 miljoen m³ baggerspecie geborgen. Aan het einde van deze fase, rond 2010, heeft de waterplas nog steeds dezelfde oppervlakte als op dit moment, maar is de waterdiepte bij gemiddelde rivierstand afgenomen van 17 tot 4 meter. In de tweede fase wordt de rest van de put gevuld met baggerspecie en zal ze langzaam maar zeker haar open karakter verliezen en ontstaat een moziëk van geulen en kleine plassen. Na de uiteindelijke inrichting is de plas veranderd in een natuurgebied met geulen, plassen, zandduinen, graslanden en oobossen. De tweede fase moet wat betreft enkele vergunningen nader worden uitgewerkt.

In de afgelopen jaren is het vlechtwerk van geulen sterk uitgebreid. Dit is vooral te zien in het westelijk deel van de Drutensche Waarden. Hier zijn op diverse plaatsen nieuwe nevengeulen gegraven, waardoor nieuwe zandeilandjes zijn ontstaan en natuurvriendelijke oevers. In 2010 waren deze al gerealiseerd in de omgeving van het gemaalhuisje langs de Waalbanddijk en langs de oude strang met verruig rietland. In 2012 is de geul in het noordoostelijke deel verder gerealiseerd. Het creëren van dergelijke situaties zorgt voor meer natuurlijke dynamiek, dat gunstig is voor macrofauna. In figuur 1 is de bestaande situatie anno 2012 van de 'Waaier van Geulen' weergegeven.

Figuur 1. Bestaande situatie 'Waaier van Geulen' met de Leeuwensche Waarden, Kaliwaal en de Westelijke Drutensche Waarden apart weergegeven, situatie 2012.

2.2. Bodemgebruik

De Leeuwensche Waarden is in 1996 voor een groot deel ingericht als natuurontwikkelingsgebied. Het gebied is een hoogdynamische uiterwaard, met enkele strangen en kleiputten. Sinds 1994 loopt er een project van Stichting Ark met natuurlijke begrazing door Koninkspaarden. In dat zelfde jaar is in het najaar een meestromende nevengeul aangelegd, die in verbinding staat met de Kaliwaal. Inmiddels loopt er ook een kudde Rode Geus-runderen bij. De grazers zorgen voor een afwisselende begroeiing van grassen, bloemen en bos. Ze zijn inmiddels gewend aan de grillen van de rivier. Ze zwemmen regelmatig de geulen over van eiland naar eiland, om hun kostje bij elkaar te scharrelen. Ongeveer de helft van de aanwezige graslanden is verpacht aan boeren en wordt begraasd door schapen, paarden en runderen. De andere helft is uit productie genomen en bestaat uit natuurlijke graslanden. Rondom de kleiputten is veel wilgenopslag en ruigte te vinden. In het westelijk deel van de Leeuwensche Waarden liggen diverse strangen en zandbanken. Langs de Waalbanddijk in de meest zuidelijke strang liggen een aantal woonboten. Het centrale deel van het studiegebied bestaat uit de Kaliwaal (zie §2.1). Tussen de Kaliwaal en de Waal is een goed ontwikkeld rivierduincomplex aanwezig. Langs de oostrand van de Kaliwaal loopt een zomerkade. Het gebied tussen de zomerkade en de Waalbanddijk, feitelijk de Drutensche Waarden, bestaat uit strangen, kleiputten, rabatten en verruigde moerassen. Rondom de kleiputten is wilgenopslag te vinden. Het open graslandgebied is voor een deel in gebruik bij boeren en hier lopen runderen en paarden. Het andere deel van het grasland is uit productie genomen en bestaat uit natuurlijke graslanden. De natuurlijke graslanden worden extensief begraasd

door paarden. In het graslandgebied zijn verspreid meidoornhagen aanwezig. In de Drutensche Waarden is op een aantal plaatsen wilgenvloedbos aangeplant.

Begrazing met Rode Geus-runderen (boven) en Konink's (onder) in de Drutensche Waarden, 27 april 2012.

3. Werkwijze

3.1. Doelstelling

De broedvogelinventarisatie vond plaats in het kader van het natuurontwikkelingsproject ‘Waaier van Geulen’. Het storten van baggerspecie en de natuurontwikkeling worden vrijwel gelijktijdig uitgevoerd. Omdat natuurontwikkeling in de ‘Waaier van Geulen’ een belangrijk aspect is, is het noodzakelijk de invloed van de baggerspecieberging op deze ontwikkeling nauwgezet te volgen en de ervaringen te benutten voor een optimalisatie van de inrichting en beheer. Hierbij is in de doelstelling opgenomen om naast de vogels ook de vegetatie, kleine waterdieren, vissen en de waterkwaliteit tweejaarlijks te inventariseren. In het kader van de monitoring van broedvogels is er, net als in de voorgaande jaren, in 2012 naar gestreefd om een volledig beeld te krijgen van de aantallen en verspreiding van alle aanwezige broedvogelsoorten. De inventarisatie is een vervolg van de monitoring zoals die ook in de periode 1994-2012 heeft plaatsgevonden (Deuzeman 2011).

3.2. Veldwerk

De kartering is in grote lijnen uitgevoerd volgens de uitgebreide territoriumkartering, zoals beschreven in Hustings *et al.* (1985), conform de normen vastgelegd in de Handleiding Broedvogel Monitoring Project (van Dijk & Boele 2011). Er werden in totaal zeven integrale inventarisatieronden uitgevoerd. Hiervan zijn vijf bezoeken overdag gebracht en twee bezoeken gedurende de avond en nacht. Het veldwerk is uitgevoerd in de periode 24 maart tot en met 29 juni 2012 (tabel 1). Een vroege start van het veldwerk, zoals in het afgelopen jaar, strekt tot de aanbeveling vanwege het voorkomen van grote concentraties aan broedende ganzensoorten, die doorgaans al in de eerste helft van maart beginnen met broeden (Voslamber *et al.* 2000).

Tabel 1. Tijdsinvestering in de Leeuwensche en Westelijke Drutensche Waarden in 2012.

Ronde	Datum	Onderzoekstijd	Totaal (uren)
24-mrt	6:45	15:35	8,8
27-apr	6:45	16:52	10,1
24-mei	5:30	15:40	10,2
2-jun	21:30	23:40	2,2
3-jun	5:45	16:00	10,3
22-jun	23:00	23:59	1,0
23-jun	0:00	0:40	0,7
29-jun	7:00	15:20	8,3
			51,5

Een standaardbezoek begon omstreeks een half uur tot een uur voor zonsopgang. Er is geteld tijdens gunstige weersomstandigheden (geen wind of neerslag en goed zicht). Tijdens iedere velddag werd roulerend gestart, om zoveel mogelijk te profiteren van de zangpiek van zangvogels. Dit hield in dat er op de ene velddag werd gestart in de Leeuwensche Waarden en vervolgens in de Westelijke Drutensche Waarden en bij de eerst volgende velddag was dit precies anders om. Het gebied werd systematisch afgelopen, waarbij tijdens de bezoeken vooral gelet werd op territorium- en nestindicatieve gedragingen, zoals nestvondsten, zang, balts, alarm, voerdragende oudervogels, faecesvervoer, afleidingsgedrag en bedelende jongen. Extra nadruk werd gelegd op het verkrijgen van uitsluitende waarnemingen, dus waarnemingen van twee tegelijkertijd zingende of baltsende soortgenoten. In het studiegebied is uiteindelijk 3090 minuten besteed aan de inventarisatie en

uitgaande van 301 ha komt dit gemiddeld neer op 10,3 minuten per ha. Dit is overeenkomstig de inventarisaties in voorgaande jaren. In 2010 is 11,8 minuten per ha besteed, in 2008 (10,1 min/ha), in 2006 (9,4 min/ha) en in 2004 (11,6 min/ha).

Avond- en nachtronden werden gebracht voor nachtactieve soorten. Op 2 en 22 juni is het gehele studiegebied bezocht voor Steenuil, Patrijs, Porseleinhoen, Waterral, Klein- en Kleinst Waterhoen en Kwartelkoning. Om de trefkans te vergroten, werd het geluid van iedere soort afgespeeld met een recorder. Tijdens de nachtbezoeken is daarnaast sterk gelet op andere schemer- en nachtactieve soorten zoals Kwartel, Nachtegaal, Blauwborst, Sprinkhaanzanger en (jonge) uilen.

3.3. Interpretatie en verwerking van de gegevens

De veldwaarnemingen werden genoteerd op 1:10.000 kaarten of vergrotingen daarvan en vervolgens op verzamelkaarten per soort overgezet. Nadat de gegevens waren overgebracht op de soortkaarten, werden de gegevens geïnterpreteerd conform de SOVON-richtlijnen (van Dijk & Boele 2011). Bij de interpretatie van de verschillende ganzensoorten (met name Grauwe- en Soepgans) is gewerkt volgens de inzichten die beschreven zijn in Voslamber *et al.* 2000. Hierbij werden tijdens de eerste twee bezoeken alle losse paren en vogels in groepen die in de directe omgeving van het geschikte broedbiotoop aanwezig waren meegeteld. Vogels die zich op grotere afstand van deze geschikte broedgebieden ophielden (bijvoorbeeld op de Kaliwaal of oevers hiervan of midden in Drutensche Waarden), bestaan voor een groot deel uit jonge of ongepaarde vogels en werden niet meegeteld bij de territoriumkartering. Er is dus een inschatting gemaakt van het aantal broedende paren en het aantal niet-broedende individuen. Alle gegevens zijn vervolgens ingevoerd in een GIS (Arc-View).

3.4. Weersomstandigheden 2012

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Veel territoriale activiteit neemt ook af bij hoge temperaturen. Daarom wordt hier een korte beschrijving van het weer in het broedseizoen van 2012 gegeven aan de hand van de maandoverzichten van het KNMI. In de tabel zijn enkele variabelen samengevat.

Maart kan kort worden samengevat als zeer zacht, droog en zonnig en met hoge temperaturen. De gemiddelde landelijke temperatuur kwam met 8,3 °C op een gedeelte derde plaats. Eind maart werden in het zuiden van het land lokaal al temperaturen van boven de 20 °C gemeten. Gemiddeld over het land was maart met 19 mm neerslag een droge maand, tegenover een langjarig gemiddelde van 68 mm. In het noordoosten was de droogte het grootst. Op een aantal plaatsen viel daar slechts vijf mm neerslag. De meeste neerslag viel in het zuidwesten. Het grootste deel van deze neerslagsom viel op 7 maart, daarna was het zo goed als droog. Maart was een zeer zonnige maand, met gemiddeld over het land 166 zonuren, tegen 125 normaal. In Zeeland werd de zon het vaakst gezien. In het oosten scheen de zon het minst.

In **april** was het vrij koud, somber en nat. De gemiddelde landelijke temperatuur lag met 8,4 °C lager dan het langjarig gemiddelde van 9,2 °C, waarbij het nog regelmatig tot nachtvorst kwam. Pas aan het eind van de maand werd het warmer, met op 30 april de eerste warme dag (maximum temperatuur 20,0 °C of hoger) in De Bilt. April was ook een natte maand, met gemiddeld over het land 58 mm neerslag, tegen 42 mm normaal. Vaak ging het om lokale buien, niet zelden met onweer en hagel, waarbij de hoeveelheid neerslag van plaats tot plaats uiteenliep. De meeste neerslag viel in het zuidwesten. April was een sombere maand met gemiddeld over het land 146 zonuren, tegen 180 normaal. Zoals gebruikelijk in april was de zon langs de kust het meest te zien. In het midden van het land scheen de zon het minst.

Mei was een warme maand met een normale hoeveelheid neerslag en zon. De gemiddelde landelijke temperatuur was 14,5 °C, tegen 13,1 °C normaal. De maand begon somber en koel. Met in het oosten

enzuiden lokaal nog nachtvorst. In de tweede helft van de maand werd het zonnig lenteweer. Op 22 mei werd de eerste zomerse dag (maximum temperatuur 25,0 °C of hoger) geregistreerd en op 23 mei werd het in het oosten lokaal al tropisch warm (maximum temperatuur 30,0 °C of hoger). Het aantal zonuren in mei kwam gemiddeld over het land uit op 219, tegen 213 normaal. De minst zonnige plaatsen bevonden zich in het midden van het land. Het meest zonnig was het noorden. Gemiddeld over het land viel in mei 61 mm neerslag, precies gelijk aan het langjarige gemiddelde. De meeste neerslag viel tijdens de sombere dagen in het begin van de maand, terwijl buien aan het eind van de maand lokaal voor veel neerslag zorgden. Hierdoor liepen de neerslagcijfers sterk uiteen, de meeste neerslag viel in Volkel (114 mm) tegen 21 mm in Ell in Limburg.

In **juni** was het koel, gemiddeld over het land nat en vrij somber. De hele maand verliep wisselvalig en in de Bilt kwam geen enkele warme, droge en zonnige dag voor (normaal telt juni zes van zulke dagen). De gemiddelde landelijke temperatuur was 14,9 °C, tegen een langjarig gemiddelde van 15,6 °C. De eerste dagen van de maand bleef de temperatuur ruim beneden het langjarige gemiddelde, met lokaal zelfs vorst aan de grond. Daarna steeg de temperatuur naar normale waarden. Juni was een natte maand met gemiddeld over het land 94 mm neerslag tegen 68 mm normaal. Door het vaak buiige karakter van de neerslag viel er vrijwel elke dag wel ergens regen en waren de verschillen over het land groot. In het zuiden viel op een aantal plaatsen ruim 100 mm regen, lokaal tot 123 mm (Ell). In het midden en noorden viel soms niet meer dan 75 mm. Den Helder was met 53 mm het droogst. Landelijk scheen de zon gemiddeld 178 uren tegen 201 uren normaal. De zon was het meest te zien aan de kust in het Waddengebied. In het oosten van het land scheen de zon het minst; Deelen kwam niet verder dan 143 zonuren.

Juli was een natte maand met een normale hoeveelheid zon en normale temperaturen. De maand kende een gemiddelde temperatuur van 17,3 °C, tegen een langjarig gemiddelde van 17,9 °C. Alleen plaatselijk in het oosten en zuiden werden tropische temperaturen gemeten, in Arcen werd het op 25 juli 30,6°C. Gemiddeld over het land viel 111 mm neerslag terwijl het langjarig gemiddelde 78 mm is. Door het buiige karakter van de neerslag waren de landelijke verschillen groot. De minste neerslag viel in het noordoosten (Nieuw Beerta 75 mm), de meeste neerslag viel in de regio Amsterdam, met lokaal 200 mm. Op 5 en 6 juli zorgde hevige onweer voor wateroverlast, waarbij lokaal meer dan 75 mm regen viel. Landelijk scheen de zon gemiddeld 208 uren, tegen 212 uren normaal. De meeste zon scheen langs de kust. Maastricht was met 184 uren zon het somberst.

Tabel 2. Enkele weersvariabelen (Nederlands gemiddelde) in de periode maart-juli 2012, op basis van gegevens van het KNMI. De afkorting Ref staat voor de referentiewaarden (langjarig gemiddelde).

	gem. temp (°C)	ref	neerslag (mm)	ref	zonneshijn (%)	ref
maart	8,3	6,2	20	67	45	33
april	8,4	9,2	48	42	29	42
mei	14,5	13,1	84	62	43	43
juni	14,9	15,6	91	66	32	39
juli	17,3	17,7	91	81	40	41

4. Resultaten & discussie

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de inventarisatie gepresenteerd in vier verschillende tabellen die verklaard worden in § 4.2. De aantalsontwikkeling van broedvogels in de periode 1994-2010 worden vergeleken met de resultaten van 2012 en tevens met de landelijke trend. Hierdoor is het mogelijk een onderscheid te maken tussen landelijke effecten en lokale ontwikkelingen.

4.1. Soortenrijkdom

In het studiegebied zijn in totaal 72 verschillende broedvogelsoorten vastgesteld in 2012. Dit is vergelijkbaar met de periode 2004-2010, toen er steeds tussen de 71-73 soorten werden vastgesteld.

Het niveau van de laatste jaren van monitoring ligt beduidend hoger dan in 2000, toen 68 soorten werden aangetroffen. Ook ligt het aantal soorten duidelijk hoger als het aantal in de periode 1994-1999. Hierbij zijn de tal van kruisingen van verschillende ganzensoorten niet meegeteld als soort, omdat ze niet als een aparte soort beschouwd worden. Er werd één nieuwe broedvogelsoort vastgesteld in 2012, de Boomklever.

Een aantal soorten heeft zich opnieuw gevestigd in 2012, nadat ze in 2010 niet werden vastgesteld:

Kolgans, Indische Gans, Slobeend, Kwartelkoning, Roodborsttapuit en Appelvink.

Daarnaast zijn de volgende soorten ten opzichte van 2010 niet vastgesteld in 2012: Knobbelgans (exoot), Tafeleend, Waterhoen, Kleine Mantelmeeuw, Visdief, Sperwer, Steenuil, Grauwe Vliegenvanger en Huismus.

Het totaal aantal aangetroffen territoria is in 2012 iets toegenomen ten opzichte van 2010 van 1408 naar 1472 territoria. In 2006 is tot nu toe het hoogste aantal genoteerd met 1714 territoria. Toch is het totale aantal nog ruim boven het vastgestelde aantal in 2004 (1233) en 2000 (1042). De meest zwaarwegende verklaring voor de toename van het aantal territoria in de periode 2006-2010 ten opzichte van eerdere jaren is de toename van het aantal “verwilderde” ganzensoorten. De afname in 2010 en 2012 ten opzichte van 2006 is te verklaren door een afname van het aantal broedende Grauwe- en Soepganzen en/of kruisingen hiervan.

De meerderheid van de broedvogelsoorten die in 2012 in het gebied aanwezig waren zijn de water- en moerasvogels met 59%, 23% behoort tot de bosvogels, 13% tot de struweel -en bosrandvogels en 5 % tot de graslandsoorten (zie § 4.2).

In het natuurontwikkelingsgebied zijn in 2012 dertien Rode Lijstsoorten aangetroffen, te weten: Slobeend, Tureluur, Kwartelkoning, Koekoek, Groene Specht, Veldleeuwerik, Boerenzwaluw, Graspieper, Gele Kwikstaart, Spotvogel, Matkop, Ringmus en Kneu. Ten opzichte van 2010 zijn de volgende vier Rode Lijstsoorten niet aangetroffen: Visdief, Steenuil, Grauwe Vliegenvanger en Huismus. Slobeend en Kwartelkoning vestigde zich opnieuw in het gebied (van Beusekom *et al.* 2005).

In de terminologie van Sovon kunnen zes soorten als zeldzame broedvogel in Nederland worden aangeduid: Canadese Gans, Brandgans, Indische Gans, Kwartelkoning, Kleine Plevier en IJsvogel. Van broedvogelsoorten die behoren tot de kolonievogels komen twee soorten voor in het studiegebied: Zilvermeeuw en Oeverzwaluw (van Dijk & Boele 2011).

4.2. Hoofdgroepen

In het monitoringprogramma ‘Waaier van Geulen’ worden alle voorkomende broedvogelsoorten onderverdeeld in vijf soortgroepen, echter in de rapportage van Verbeek in 2001 is dit teruggebracht tot de volgende vier hoofdgroepen (zie Verbeek 2001), waarop dit rapport zich, net als in 2004-2010 heeft gebaseerd (Deuzeman 2011). De indeling van de broedvogelsoorten is eveneens conform Verbeek 2001:

- Water- en moerasvogels. Dit zijn soorten die afhankelijk zijn van open water met een oevervegetatie en soorten die afhankelijk zijn pioniervegetaties. Ook de soorten van natte ruigten en moerasvegetaties zijn hierin ondergebracht.
- Bosvogels. Tot deze groep behoren soorten die hoofdzakelijk aan bos gebonden zijn. Sommige soorten uit deze groep zijn niet strikt aan bos gebonden, maar komen ook buiten het bos voor, zoals Zwarte Kraai en Fazant.
- Struweel- en bosrandvogels. Dit zijn soorten die profiteren van randsituaties. Typische struweelsoorten zijn Grasmus en Tuinfluiter. Ook open bos is zeer aantrekkelijk voor deze soorten. In de uiterwaarden vormt verspreide opslag van meidoorn- en wilgenstruweel het belangrijkste biotoop voor deze soorten.
- Graslandsoorten. Dit zijn vogels waarvan het biotoop bestaat uit al dan niet kort gegraasde en vaak kruidenrijke graslanden. Voorbeelden van graslandsoorten zijn Grutto, Kievit en Tureluur.

4.2.1. Water- en moerasvogels

Deze groep vogels is verreweg het meest talrijk in het studiegebied, met 59% van het totaal aantal territoria van broedvogels. De forse toename ten opzichte van 2004 en eerder is verklaarbaar door de eerdere groeiende populatie Grauwe Ganzen, Soepganzen en daarmee tal van kruisingen tussen verschillende ganzensoorten. In de verspreidingskaart is goed te zien dat de ganzensoorten zeer verspreid voorkomen in het studiegebied. Alleen in de meest open graslanddelen ontbreekt de soort, vanwege het ontbreken van dekking, zoals in de Drutensche Waarden. Hier houden zich doorgaans wel groepen niet-broedende soortgenoten op. Ten opzichte van 2010 is de stand van de broedende ganzen iets teruggelopen. Een oorzaak is lastig te geven, landelijk blijft de soort toenemen. Het zou kunnen dat de aanwezigheid van twee vossenburchten (Leeuwensche Waarden en rivierduin) en veel sporen bij de oude rietput een rol speelt bij de afname. Of wellicht afschot van overzomerende ganzen. Het is allemaal wat speculatief, want aan de andere kant zitten er nog steeds erg veel paren.

De slechts lichte afname van Grauwe Ganzen in het onderzoeksgebied komt vooral op conto van een afname in de Drutensche Waarden. In 2010 zaten bijvoorbeeld nog 45 paren op het rivierduin, terwijl dit er in 2012 26 waren. Ook is er sprake van een afname in de oude rivierstrang (40 paren in 2010, 30 in 2012). In de Leeuwensche Waarden bleef de stand nagenoeg stabiel. Ook het aantal Soepganzen en kruisingen tussen Grauwe Gans en Soepgans nam iets af, vooral in de Leeuwensche Waarden.

De jongenproductie is de afgelopen jaren zeer matig, zodat er niet of nauwelijks sprake is van reproductie. Het is goed mogelijk dat de populatie hierdoor ook niet verder toeneemt.

Opvallend genoeg nam het aantal Brandganzen verder af. De afname is vermoedelijk te verklaren door een verdere toename van wilgenopslag in de meest zuidwestelijke graslanden van de Leeuwensche Waarden. Hier zat voorheen een kolonie broedende Brandganzen, maar het lijkt erop dat de vogels het inmiddels te besloten vinden en dus te onveilig om te broeden.

In zijn totaliteit zijn er in 2012 ten opzichte van 2010 ongeveer 60 paren Grauwe- en Soepganzen en/of kruisingen hiervan minder vastgesteld. De sterke uitbreiding van de diverse ganzensoorten vanaf 2004 is conform de landelijke trend en dan met name in natuurontwikkelingsgebieden (o.a. Bijlsma *et al.* 2001). Inmiddels is op meer plekken in het rivierengebied een stabilisatie vastgesteld. De stand kan in een natuurgebied niet eeuwig blijven groeien en op den duur is het verzadigd. Verdere monitoring zal dit moeten uitwijzen. De Canadese Gans en Nijlgans namen iets af in tegenstelling tot de landelijke toename.

Drielegsel van een Canadese Gans (links) en vierlegsel van de Grauwe Gans (rechts), Leeuwensche Waarden, 27 april 2012.

De Fuut, een echte viseter, nam ten opzichte van 2010 iets af. Het gemiddelde is echter beduidend hoger dan de periode 1997-2008. Dit wijst op een verbeterde visstand in het natuurontwikkelingsgebied.

Het aantal eendachtigen is ten opzichte van 2010 iets toegenomen, uitgezonderd de Kuifeend en Tafeleend. Met het creëren van nevengeulen op diverse plekken is nieuw broedhabitat ontstaan en waren er steeds gunstige terreincondities in de uiterwaarden aanwezig voor de eenden. Met name de twee paren Slobeenden is gunstig. Deze Rode lijstsoort ontbrak in 2008 en 2010. De Bergeend, Wilde Eend, Soepeend en Krakeend namen iets toe, terwijl de Kuifeend vrijwel stabiel bleef.

Vermoedelijk vanwege de twee voorafgaande strenge winterperiodes, werden geen Waterhoentjes vastgesteld. De soort is hier extra gevoelig voor. Meerkoeten namen iets toe.

Ook de Blauwe Reigerkolonie heeft vermoedelijk een deukje opgelopen vanwege de vorstperiodes in voorgaande twee winters. De soort nam net als landelijk licht af.

Jonge Blauwe Reigers op het nest in de oude strang in de Drutensche Waarden, 27 april 2012 (links) en ruiende Grauwe Ganzen op de Kaliwaal, 29 juni 2012 (rechts).

De Kleine Plevier nam iets af na een sterke toename in 2010. Met name in de omgeving van de nieuwe geul nabij de oude rietstreng werden toen paren aangetroffen (3), die nu ontbraken. In 2010 was deze geul net gegraven, waardoor er een geschikte kale bodem aanwezig was. Deze bodem is inmiddels weer dichtgegroeid met hogere vegetatie, waardoor het ongeschikt is geworden als broedplaats.

Het voorkomen van de Zilvermeeuw is een zeldzaamheid in het binnenland. De soort broedt voornamelijk langs de kust in duingebieden en op kwelders. Toch is de soort vanaf 2004 jaarlijks vastgesteld in de Leeuwensche Waarden. Vermoedelijk broedt de soort op een plat dak van een fabriek

langs de Waalbanddijk (Deuzeman 2011). Kleine Mantelmeeuwen waren alleen in april territoriaal langs de nieuwe nevengeul in de Drutensche Waarden, maar vervolgwaarnemingen ontbreken.

De kolonie van de Visdieven was net als in 2010 niet present op een strekdam in de Waal in de Drutensche Waarden. De locatie is vermoedelijk niet veilig genoeg meer sinds de komst van een vossenburcht in 2010. Alleen op 27 april werd een alarmerend paar gezien op een eilandje in de nieuwe nevengeul bij het gemaalhuisje. Dit paar ging niet over tot broeden.

Landelijk heeft de IJsvogel zware klappen te verduren gehad na het strenge winterweer van afgelopen twee winters. De soort is erg vorstgevoelig en landelijk dan ook erg achteruitgegaan. Toch werd er nog een paar vastgesteld in de nevengeul rondom begroeide eilanden in het meest zuidoostelijke deel. Dit is dit verheugend, want in grote delen van het land was de soort geheel afwezig.

Na een aantal magere jaren voor de Oeverzwaluw deed de soort het goed. Bij graafwerkzaamheden in de graslanden in het noordoostelijke deel, was een fraaie zandbult blijven liggen, waarin 96 verse holletjes werden geteld.

De Oeverzwaluwwand in het noordoostelijke deel van de Drutensche Waarden (links) en meer in detail zijn goed de krabsporen van de vos bij de holletjes zichtbaar (rechts), 29 juni 2012.

Soorten van natte ruigten en moerasvegetaties deden het goed. De Blauwborst en Sprinkhaanzanger vestigde zich in 2010 in de strangen in de Drutensche Waarden en bleven dit jaar stabiel. Na een forse afname in 2008 van de Kleine Karekiet heeft de soort zich duidelijk wat hersteld in de afgelopen vier jaren en nam toe ten opzichte van 2010. De toename liet zich zien in de put in het noordoostelijke deel en in de nevengeul in het zuidoostelijke deel. Hier is nieuw vitaal riet ontstaan dat gunstig is.

Er is echter nog wel sprake van een aanzienlijke afname van de beginjaren. Deze afname laat zich verklaren door het verdwijnen van vitale rietstengels in de strangen van de Drutensche Waarden. Hier is een duidelijke successie te zien van vitaal rietland naar wilgenopslag en rietruigtes met veel brandnetels, die voor Kleine Karekieten oninteressant zijn.

Na een opvallende afname in 2010 nam de Bosrietzanger weer toe. De afname liet zich toen vooral in de delen zien, waar recentelijk nieuwe nevengeulen waren gegraven en waar de ruigtgroei niet of pas laat op gang kwam. Inmiddels is de soort op deze plekken weer aanwezig. Hoogste dichtheden worden behaald in de verruigde graslanden met brandnetelruigtes en in verruigde rietlanden met wilgen in de Drutensche Waarden.

Hetzelfde geldt eigenlijk ook voor de Rietgors, een licht herstel op plekken waar het in 2010 ontbrak of afgenomen was. Ten opzichte van een aantal jaren geleden is de soort echter wel achteruitgegaan in de zuidwestelijke graslanden van de Leeuwensche Waarden. Hier is veel wilgenopslag gekomen, wat voor de soort niet interessant is.

In tabel 3 is de aantalsontwikkeling weergegeven van de water- en moerasvogels vanaf 1994, met daarbij de trend in het studiegebied vergeleken met de landelijke trend (trend 1990-2010).

Tabel 3. Aantalsontwikkeling van de water- en moerasvogels in de periode 1994-2012, met een vergelijking van de lokale trend met 2010 en de landelijke trend, waarbij +=toename, =gelijk, -=afname en f=fluctuerend.*= Rode Lijstsoort.

Soort	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2004	2006	2008	2010	2012	Trend	Landelijk
Dodaars	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	=	+
Fuut	11	13	13	5	6	4	10	6	8	10	18	13	-	-
Blauwe Reiger	0	0	0	0	0	0	4	12	12	13	15	10	-	=
Knobbelzwaan	2	2	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	=	+
Knobbelgans	0	0	0	0	1	1	1	1	2	0	0	0	-	?
Kolgans	0	0	0	1	0	1	0	4	4	0	0	4	+	+
Grauwe Gans	2	12	28	57	78	106	138	227	485	494	355	338	-	+
Grauwe x Kolgans	0	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0	0	=	?
Grauwe x Toendrarietgans	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	=	?
Grauwe x Brandgans	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	=	?
Grauwe x Soepgans	0	0	0	0	0	0	27	24	7	57	90	64	-	?
Grauwe x Canadese Gans	0	0	0	0	0	0	0	8	1	4	4	2	-	?
Grauwe x Indische Gans	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	=	?
Indische Gans	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	+	=
Soepgans	6	7	24	22	27	10	43	101	186	151	61	44	-	+
Knobbelgans	0	0	0	0	0	0	1	1	2	0	1	0	=	?
Canadese Gans	0	0	0	0	0	1	1	7	9	7	10	8	=	+
Canadese x Kolgans	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	=	?
Canadese x Brandgans	0	0	0	0	0	0	0	1	2	1	0	0	=	?
Brandgans	0	0	0	1	1	1	3	19	36	19	7	2	-	+
Brandgans x Kolgans	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	=	?
Nijlgans	5	8	6	8	19	6	14	22	24	17	14	11	-	+
Casarca	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	=	?
Bergeend	13	8	10	13	13	7	14	10	11	11	8	11	+	+
Smient	0	0	1	0	1	3	3	0	0	1	0	0	=	=
Krakeend	5	3	6	3	5	5	7	10	14	14	15	17	+	+
Wintertaling*	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	-	-
Wilde Eend	78	55	28	45	45	86	63	30	55	47	46	53	+	-
Soepeend	17	35	32	17	13	14	9	4	22	14	11	13	+	?
Zomertaling*	2	2	0	0	2	1	3	0	0	0	0	0	-	-
Slobeend*	15	12	5	1	6	3	8	0	3	0	0	2	+	-
Kuifeend	8	8	4	8	10	7	11	9	17	14	12	11	-	+
Tafeleend	0	0	0	0	0	0	0	1	2	0	2	0	-	=
Waterral	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	=	+
Waterhoen	3	3	4	0	0	0	1	1	4	4	2	0	-	-
Meerkoet	45	49	40	32	36	23	34	16	27	27	30	32	+	=
Kleine Plevier	8	7	8	10	14	9	11	4	8	5	10	6	-	+
Oeverloper	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	-	f
Kleine Mantelmeeuw	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	-	+
Zilvermeeuw	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	=	-
Kokmeeuw	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	=	-
Visdief*	36	43	62	10	0	0	15	19	8	11	2	0	-	=
IJsvogel	0	0	0	0	0	0	0	2	2	4	1	1	=	+
Boerenzwaluw*	0	0	0	0	0	0	0	2	2	2	2	3	+	=
Oeverzwaluw	0	0	0	4	19	56	160	106	25	5	8	96	+	+
Blauwborst	4	3	2	3	4	0	0	3	3	0	2	1	-	+
Zwarte Roodstaart	0	0	0	0	1	2	0	0	1	0	0	0	=	=
Sprinkhaanzanger	1	0	0	0	0	0	0	2	1	0	1	2	+	+
Bosrietzanger	121	82	102	103	90	43	70	75	83	96	66	87	+	=
Kleine Karekiet	48	53	52	41	40	23	35	29	30	7	12	17	+	=
Rietgors	31	26	26	24	21	15	11	28	43	33	16	22	+	+

Soort	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2004	2006	2008	2010	2012	Trend	Landelijk
Totaal territoria	464	432	454	409	453	428	699	792	1145	1077	823	872		
Totaal soorten	21	18	17	17	20	21	25	28	29	27	27	26		

4.2.2. Graslandsoorten

Sinds de start van de monitoring in 1994 is de stand van de graslandsoorten meer dan gehalveerd. De voorheen talrijke Grutto en Kievit hebben vooral te lijden gehad onder het in 1995 ingestelde extensieve begrazingsbeheer in de Leeuwensche Waard. De natuurlijke graslanden zijn steeds meer verruigd geraakt en daardoor een minder geschikt leefgebied geworden voor deze soorten. De voorkeur voor met name de Grutto bestaat uit (licht) bemeste liefst drassige graslanden met een maaibeheer na 15 juni. De grootste klap viel in de periode 1994-1998, toen de stand zakte van 34 naar 3 paar. In 2004 werden nog twee paren vastgesteld, maar vanaf 2006 is de soort echt verdwenen. In 2010 werd in het geheel geen Grutto's gezien in het studiegebied. In 2012 zag het er nog even hoopvol uit, toen een groep van 49 Grutto's zich ophield in de recent gegraven nevengeul nabij het gemaalhuisje. Toch leidde dit niet tot een broedgeval en verdwenen de vogels weer. De extensieve graslanden zijn niet geschikt meer voor de soort. Vermoedelijk is het grote gebrek aan regenwormen in de toplaag van de graslanden, als gevolg van het niet bemesten van de natuurlijke graslanden, de belangrijkste reden voor het ontbreken van de soort. Ook is de verdichting met brandnetels en distels van de graslanden ongeschikt.

Het afgelopen jaar was landelijk een goed Kwartelkoningjaar. Ook langs de Waal werden hogere aantallen vastgesteld dan de afgelopen twee jaren. In de meest westelijke uitloper van de Leeuwensche Waard hield een vogel zich op in brandnetelruigte. De soort is een onregelmatige broedvogel in het studiegebied, vooral afhankelijk van de landelijke situatie. Zoiets heeft vooral te maken met de windrichting in het voorjaar tijdens de trekperiode vanuit Afrika naar Europa. Indien deze te oostelijk is, zullen minder vogels Nederland bereiken, dan dat het westelijk is. In 2008 werden bij gunstige trekomstandigheden in het voorjaar drie roepende Kwartelkoningen vastgesteld in de Westelijke Drutensche Waarden en in 2000 vier territoria, maar in 2004, 2006 en 2010 werd de soort niet vastgesteld.

Kievit en Scholekster namen beide af. Ook landelijk doen deze soorten het erg slecht. De Kievit is alleen nog vastgesteld op de omgeploegde maïsakkers in de Drutensche Waarden. In de rest van het gebied is het verdwenen. Veel graslanden zijn echter te ruig voor de soort, omdat ze te begroeid zijn met hoge distels en brandnetels. Dit geldt vooral voor de Leeuwensche Waarden, waar bovendien op voormalig broedhabitat wilgen opslaan. De soort heeft behoefte aan korte grazige vegetaties.

In 2010 profiteerde de Scholekster duidelijk van de recente natuurontwikkeling, waardoor vele kale zandbanken en eilandjes waren ontstaan. Inmiddels is een deel van deze situaties weer dichtgegroeid met vegetatie, zoals te zien is in de Drutensche Waard. Daarnaast zal de voortschrijdende sterke landelijke afname zeker een rol spelen bij deze soort. Net als de Kievit is de Tureluur ook niet gebaat bij al te ruige graslanden met hoge brandnetels, distels en wilgenopslag. De afname is de laatste jaren vooral zichtbaar in de Leeuwensche Waarden.

Opvallend genoeg nam de Veldleeuwerik iets toe in de meest noordoostelijke graslanden van de Drutensche Waarden. Sinds 2000 is de stand niet zo hoog geweest. Landelijk doet de soort het erg slecht. Ondanks dat de Graspieper het landelijk slecht doet in het agrarische gebied, is de soort in het natuurontwikkelingsgebied de laatste jaren toegenomen. Inmiddels is het stabiel. De toename heeft zich voornamelijk voltrokken in de verruigde graslanden.

De Gele Kwikstaart doet het de laatste jaren duidelijk iets minder. De afname voltrok zich in 2010 met name in de meest westelijke graslanden van de Leeuwensche Waarden. In 2012 is nu ook een afname zichtbaar in de Drutensche Waarden. Toch doen beide Rode Lijstsoorten het goed in het studiegebied. Dit is vooral te danken aan het feit dat beide soorten het op de natuurlijke graslanden goed doen. De ontwikkeling van de Graspieper en Gele Kwikstaart is positief te noemen ten opzichte van de landelijke negatieve trend. In tabel 4 is de aantalsontwikkeling weergegeven van de graslandsoorten vanaf 1994, met daarbij de trend in het studiegebied vergeleken met de landelijke trend (2004-2010).

Tabel 4. Aantalsontwikkeling van de graslandsoorten in de periode 1994-2012, met een vergelijking tussen de lokale trend en de landelijke trend, waarbij +=toename, =gelijk en -=afname. *= Rode Lijstsoort.

Soort	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2004	2006	2008	2010	2012	Trend	Landelijk
Patrijs	3	4	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	-	-
Kwartel	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	+
Kwartelkoning*	4	0	0	1	0	1	4	0	0	3	0	1	+	+
Scholekster	16	15	13	14	14	11	11	11	20	14	15	9	-	-
Kievit	23	39	37	15	10	9	8	12	10	8	8	2	-	-
Watersnip*	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	-
Grutto*	34	32	18	9	3	5	3	2	0	0	0	0	-	-
Tureluur*	13	16	31	19	15	10	16	13	14	10	9	6	-	=
Steenuil*	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	=	-
Veldleeuwerik*	20	28	18	15	10	3	4	2	3	2	1	4	+	-
Graspieper*	26	23	20	14	15	8	10	20	32	32	38	32	-	-
Gele Kwikstaart*	52	45	51	38	34	13	26	36	35	26	21	13	-	-
Witte Kwikstaart	11	9	14	10	13	6	7	8	9	8	9	8	-	-
Hybride Rouw x Witte	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0		
Grauwe Gors*	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	-
Totaal territoria	204	212	203	136	114	67	90	105	125	103	102	75		
Totaal soorten	12	10	9	10	8	10	10	9	9	8	8	8		

4.2.3. Bosvogels

Met het ouder worden en de uitbreiding van het wilgenstruweel is het niet verwonderlijk dat het totale aantal territoria van de bosvogels een stijgende lijn vertoont in de reeks van broedvogelkarteringen. De toename heeft zich in 2012 voortgezet en het totale aantal territoria is verder toegenomen ten opzichte van 2010. Het aantal waargenomen soorten bleef op hetzelfde niveau als 2010, maar duidelijk hoger dan voorgaande inventarisaties.

Vogelsoorten van jong bos met veel struiken en struwelen doen het de laatste jaren goed in het studiegebied. Het gaat met name om de Zwartkop en Tjiftjaf. Beide soorten namen fors toe.

De Winterkoning bleef nagenoeg stabiel, enigszins opvallend, omdat de soort erg gevoelig is voor streng winterweer.

De Matkop, een soort die de vochtige hoge struwelen met de loofhoutstruiklaag als voornaamste broedhabitat heeft, bleef stabiel ten opzichte van 2008. De soort staat op de Rode Lijst en laat landelijk een negatieve trend zien. Het oudere wilgenbos begint ook steeds meer interessant te worden voor vogelsoorten die broeden in natuurlijke nestholten, de holenbroeders dus. Op een aantal plaatsen zijn dode wilgenstammen aanwezig waar een nestholte uitgehakt kan worden, maar ook rottingsgaten van bijvoorbeeld afgebroken takken of half omgevallen stammen zorgen voor broedgelegenheid. De vestiging van de Boomklever, een echte bewoner van oud bos met holen, bevestigt dit. Ook is dit goed te zien aan de aantalstoename vanaf 2004 van andere holenbroeders, zoals de Grote Bonte Specht en de Koolmees. Ook de Groene Specht, een Rode Lijstsoort, heeft zich inmiddels definitief gevestigd in het wilgenbroekbos. Soorten van opgaand bos vertonen en stabiele tot positieve ontwikkeling, zoals de Vink en Gaai. De Boomkruiper, een stamfoerageerder, nam iets af, mogelijk een effect van het strenge winterweer. Spreeuwen, die vooral broeden in rottingsgaten van wilgen, namen wel af, na een toename vanaf 2004. Aan de beschikbaarheid van broedhabitat kan het niet liggen, vermoedelijk spelen andere factoren een rol. Te denken valt aan het omliggende agrarische cultuurland (afname voedselaanbod) en de landelijk negatieve trend.

Naast deze veel voorkomende soorten laten de roofvogels een toename zien. Van de Buizerd werden vier bezette nesten gevonden. Het broedsucces was echter laag, slechts bij één nest werden uitgevlogen jongen gezien, de andere drie mislukte in een vroeg stadium. De oorzaken zijn niet bekend. De Havik vestigde zich in het bos in het meest noordoostelijke deel van de Drutensche Waarden. Het paar kraakte het nest in een wilg dat in 2010 was gebouwd door een paar Buizerds. Het

bracht tenminste twee jongen voort. Sperwers ontbraken in 2012. De nestlocatie van 2010 was niet bezet, omdat zich hier een paar Haviken had gevestigd, waardoor het predatierisico voor Sperwers te groot is geworden.

De Buizerd is verder toegenomen in het studiegebied. Hier het nest op het eiland in het meest westelijke deel van de Leeuwensche Waard, 27 april 2012.

De Houtduif nam licht af in het opgaande wilgenstruweel. Hoewel de landelijke trend negatief is, zal de definitieve vestiging van de Havik en de toename van de Buizerds zeker meespelen. Het predatierisico is hiermee aanzienlijk toegenomen. Holenduif nam wel licht toe.

De Grauwe Vliegenvanger blijft een onregelmatige broedvogel. In de periode 2004-2008 was de soort afwezig, maar in 1998-2000 werd nog jaarlijks 3-5 paar vastgesteld en in 2010 ging het om één territorium. De soort laat landelijk een forse achteruitgang zien, waarmee het de status van Rode Lijst soort heeft gekregen. Een andere soort van opgaande loofbossen, de Appelvink was met één territorium aanwezig.

De negatieve trend die de Merel liet zien vanaf het jaar 2000, heeft zich niet doorgezet. De soort laat sinds 2004 zelfs weer een lichte toename zien. De soort is afhankelijk van het jonge bos met een goed ontwikkelde struiklaag in de ondergroei. Ook leveren de hoge, dichte struiken, zoals meidoorns in de uiterwaarden, een goed broedbiotoop op. Een paartje Kauwen bevond zich in een fabriek langs de Waalbanddijk. In tabel 5 is de aantalsontwikkeling weergegeven van de bosvogels vanaf 1994, met daarbij de trend in het studiegebied vergeleken met de landelijke trend (1990-2010).

Tabel 5. Aantalsontwikkeling van de bosvogels in de periode 1994-2012, met een vergelijking tussen de lokale trend en de landelijke trend, waarbij +=toename, =gelijk en -=afname.*= Rode Lijstsoort.

Soort	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2004	2006	2008	2010	2012	Trend	Landelijk
Havik	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	=	=
Sperwer	0	0	0	1	1	1	1	1	0	1	2	0	-	=
Buizerd	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	3	4	+	+
Boomvalk*	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	=	-
Fazant	6	4	16	10	14	3	10	11	6	12	10	10	=	-
Holenduif	0	1	3	2	3	0	2	3	2	3	2	3	+	=
Houtduif	30	17	36	35	28	21	35	16	21	15	22	16	-	-
Turkse Tortel	2	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	=	=
Zomertortel*	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	=	-
Stadsduif	0	2	0	3	0	2	2	0	0	0	0	0	=	=
Koekoek*	2	4	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	=	-
Groene Specht*	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	2	2	=	+
Grote Bonte Specht	3	1	2	1	1	2	3	1	4	3	6	7	+	+
Winterkoning	3	4	2	1	4	4	3	18	34	33	31	30	-	+
Heggenmus	11	5	12	8	14	6	5	17	14	13	8	11	+	=
Roodborst	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	2	2	+	=
Merel	49	37	39	32	47	41	25	15	29	25	30	31	+	+
Zanglijster	1	1	3	1	2	1	2	6	7	15	11	12	+	+
Grote Lijster	1	1	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	=	-
Zwartkop	4	0	1	3	3	3	2	19	15	17	25	47	+	+
Tjiftjaf	3	4	7	15	22	6	6	26	27	27	34	50	+	=
Grauwe Vliegenvanger*	1	1	0	0	5	3	5	0	0	0	1	0	-	-
Matkop*	0	1	0	0	1	0	0	2	4	2	4	4	=	-
Pimpelmees	3	2	1	1	2	2	3	5	6	3	11	9	-	+
Koolmees	4	5	9	4	11	5	12	7	10	7	13	15	+	+
Boomklever	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	+	+
Boomkruiper	1	1	0	0	1	0	3	5	3	3	12	9	-	+
Gaai	0	1	0	0	0	0	1	1	2	2	2	3	+	+
Ekster	1	3	2	1	3	2	4	2	3	2	3	5	+	-
Kauw	0	2	3	1	0	3	1	1	0	0	2	1	-	=
Zwarte Kraai	7	12	11	10	6	6	12	7	13	10	12	11	+	+
Spreeuw	1	7	3	6	5	7	6	10	13	17	14	8	-	-
Vink	5	4	15	13	18	7	17	14	25	25	34	38	+	+
Appelvink	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	+	=
Totaal aantal territoria	135	124	170	153	195	129	164	192	248	242	299	333		
Totaal aantal soorten	22	26	20	21	22	22	25	24	24	24	27	27		

4.2.4. Struweel- en bosrandvogels

Broedvogels van deze groep vogels zijn vooral gebonden aan struwelen, opslag en jong bos, evenals bosranden met voldoende struiken. De trend laat in 2012 een lichte toename zien ten opzichte van 2010, en bevindt zich wel op een duidelijk hoger niveau dan de periode 1994-2004. Het aantal vastgestelde soorten bleef gelijk, Huismus werd niet vastgesteld, maar de Roodborsttapuit vestigde zich opnieuw, na afwezigheid in 2010.

De Fitis bleef stabiel, het niveau is nog altijd beduidend hoger dan de periode voor 2006. Dit is een teken dat er meer geschikt broedbiotoop in de vorm van wilgenopslag met struiken is ontstaan.

Territoria hebben zich gevestigd in de wilgenopslag die is ontstaan op de graslanden in de westelijke Leeuwensche Waard. De soort vertoont landelijk een negatieve trend, maar doet het in het

studiegebied dus goed. Ook de Tuinfluiter neemt landelijk af in aantallen. Dit is ook zichtbaar in het studiegebied.

De Grasmus had een topjaar en deed het duidelijk beter dan in 2010 en ervoor. De soort heeft het niveau bijna weer bereikt van 2006. De soort is vooral vastgesteld in de meidoornhagen in de Drutensche Waarden. Daarnaast is de soort duidelijk talrijker in de natuurlijke graslanden met ruigten. In 2010 ontbrak de soort op veel plaatsen waar recentelijk natuurontwikkeling had plaatsgevonden, waardoor er minder hoge ruigte aanwezig was. Dit was vooral zichtbaar in de Drutensche Waarden. De Kneu bleef nagenoeg gelijk op het niveau van de periode 1999-2004. De soort profiteert met name van de verruigde natuurlijke graslanden in combinatie met de vele meidoornhagen. De landelijk in aantal afnemende Braamsluiper werd in 2012 weer vastgesteld. Toch blijft de soort een schaarse verschijning in het studiegebied.

De maar sporadisch in het gebied voorkomende Spotvogel had in 2006 een topjaar, met tien territoria. In 2008 werden twee territoria vastgesteld, maar in 2010 en het afgelopen jaar deed de soort het weer goed met vijf territoria. Deze Rode Lijstsoort is afhankelijk van jong opgaand bos en hoge struwelen.

Na de opvallende afwezigheid in 2010 van de Roodborsttapuit in de meidoornhagen in de Drutensche Waarden, was de soort in 2012 weer aanwezig met liefst twee paren. De soort vestigde zich in 2004. De soort vertoont landelijk ook een toename, die ook in het agrarische en uiterwaardengebied is geconstateerd (Bijlsma *et al.* 2001). De Ringmus, waarbij een kleine kolonievormige concentratie zich in de Drutensche Waarden bevond, bleef nagenoeg stabiel. De Huismus werd niet aangetroffen nabij de huizen langs de Waalbanddijk. Beide mussensoorten staan op de Rode Lijst, omdat ze het landelijk erg slecht doen. De Putter laat landelijk in vrijwel ieder habitat een toename zien. Zelfs midden in de bossen van de Veluwe. De soort is ten opzichte van 2010 verder in aantal toegenomen.

In tabel 6 is de aantalsontwikkeling weergegeven van de struweel- en bosrandvogels vanaf 1994, met daarbij de trend in het studiegebied vergeleken met de landelijke trend (1990-2010).

Tabel 6. Aantalsontwikkeling van de struweel- en bosrandvogels in de periode 1994-2012, met een vergelijking tussen de lokale trend en de landelijke trend, waarbij +=toename, =gelijk en -=afname. *= Rode Lijstsoort.

Soort	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2004	2006	2008	2010	2012	Trend	Landelijk
Torenvalk	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	-
Huiszwaluw*	8	7	2	5	5	7	12	17	18	3	0	0	-	-
Roodborsttapuit	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	2	-	+
Spotvogel*	0	0	1	0	0	0	0	0	10	2	5	5	=	-
Braamsluiper	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	=	-
Grasmus	26	16	27	24	32	29	33	42	56	46	56	74	+	+
Tuinfluiter	10	8	18	21	22	13	20	31	39	41	33	30	-	-
Fitis	9	12	12	13	15	11	16	23	37	49	46	46	=	-
Staartmees	0	0	0	2	0	1	1	3	2	2	4	2	+	-
Huisumus*	4	6	8	1	2	7	4	4	3	5	4	0	-	-
Ringmus*	3	10	4	4	5	1	1	10	7	3	3	2	=	-
Groenling	2	4	1	0	1	1	0	1	4	2	3	3	=	+
Putter	2	4	3	2	1	2	0	5	8	5	11	14	+	+
Kneu*	31	10	28	10	18	7	7	7	11	7	14	13	+	-
Totaal territoria	96	77	104	82	101	79	94	145	196	166	180	192		
Totaal soorten	10	9	10	9	9	10	8	12	12	12	11	11		

5. Conclusies en aanbevelingen

5.1. Conclusies

Op grond van de broedvogelkartering die in 2012 in de Leeuwensche Waarden en Drutensche Waarden is uitgevoerd, kan een aantal conclusies worden getrokken.

- Het studiegebied is rijk aan broedvogelsoorten; in 2012 zijn in totaal 72 broedvogelsoorten vastgesteld. Er zijn dertien Rode Lijstsoorten aangetroffen, te weten: Slobeend, Tureluur, Kwartelkoning, Koekoek, Groene Specht, Veldleeuwerik, Boerenzwaluw, Graspieper, Gele Kwikstaart, Spotvogel, Matkop, Ringmus en Kneu. Ten opzichte van 2010 zijn de volgende vier Rode Lijstsoorten niet aangetroffen: Visdief, Steenuil, Grauwe Vliegenvanger en Huismus. Slobeend en Kwartelkoning vestigde zich opnieuw in het gebied
- In de terminologie van Sovon kunnen zes soorten als zeldzame broedvogel in Nederland worden aangeduid: Canadese Gans, Brandgans, Indische Gans, Kwartelkoning, Kleine Plevier en IJsvogel. Van broedvogelsoorten die behoren tot de kolonievogels komen twee soorten voor in het studiegebied: Zilvermeeuw en Oeverzwaluw
- Het totaal aantal aangetroffen territoria is in 2012 iets toegenomen ten opzichte van 2010 van 1408 naar 1472 territoria. In 2006 is tot nu toe het hoogste aantal genoteerd met 1714 territoria. Toch is het totale aantal nog ruim boven het vastgestelde aantal in 2004 (1233) en 2000 (1042). De meest zwaarwegende verklaring voor de toename van het aantal territoria in de periode 2006-2010 ten opzichte van eerdere jaren is de toename van het aantal “verwilderde” ganzensoorten. De afname in 2010 en 2012 ten opzichte van 2006 is te verklaren door een afname van het aantal broedende Grauwe- en Soepganzen en/of kruisingen hiervan.
- De meerderheid van de broedvogelsoorten die in 2012 in het gebied aanwezig waren zijn de water- en moerasvogels met 59%, 23% behoort tot de bosvogels, 13% tot de struweel -en bosrandvogels en 5 % tot de graslandsoorten
- Bij een vergelijking van de gegevens uit de periode 1994-2010 blijkt dat drie van de vier hoofdgroepen, namelijk water- en moerasvogels, bosvogels en struweel- en bosrandvogels, vanaf de start van de monitoringsreeks duidelijk in aantal zijn toegenomen.
- Bij de water- en moerasvogels is de toename vooral verklaarbaar door de sterke groei van de populatie Grauwe Ganzen, Soepganzen en daarmee tal van kruisingen tussen verschillende ganzensoorten. Ten opzichte van 2010 is de stand van de broedende ganzen iets teruggelopen. Een oorzaak is lastig te geven, landelijk blijft de soort toenemen. Het zou kunnen dat de aanwezigheid van twee vossenburchten (Leeuwensche Waarden en rivierduin) en veel sporen bij de oude rietput een rol speelt bij de afname. Of wellicht afschot van overzomerende ganzen. De jongenproductie is de afgelopen jaren zeer matig, zodat er niet of nauwelijks sprake is van reproductie. Het is goed mogelijk dat de populatie hierdoor ook niet verder toeneemt. Het is allemaal wat speculatief, want aan de andere kant zitten er nog steeds erg veel paren. Verdere monitoring moet dit uitwijzen.

De Fuut, een echte viseter, nam ten opzichte van 2010 iets af. Het gemiddelde is echter beduidend hoger dan de periode 1997-2008. Dit wijst dit op een verbeterde visstand in het natuurontwikkelingsgebied.

Het aantal eendachtigen is ten opzichte van 2010 iets toegenomen, uitgezonderd de Kuifeend en Tafeleend. Met het creëren van nevengeulen op diverse plekken is nieuw broedhabitat ontstaan en waren er steeds gunstige terreincondities in de uiterwaarden aanwezig voor de eenden. Soorten van natte ruigten en moerasvegetaties deden het goed. De Blauwborst en Sprinkhaanzanger vestigde zich in 2010 in de strangen in de Drutensche Waarden en bleven dit jaar stabiel. Na een forse afname in 2008 van de Kleine Karekiet heeft de soort zich duidelijk wat hersteld in de afgelopen vier jaren en nam toe ten opzichte van 2010.

Na een opvallende afname in 2010 nam de Bosrietzanger weer toe. De afname liet zich toen vooral in de delen waar recentelijk nieuwe nevengeulen waren gegraven en waar de

ruigtegroei niet of pas laat op gang kwam. Inmiddels is de soort op deze plekken weer aanwezig. Hetzelfde geldt eigenlijk ook voor de Rietgors, een licht herstel op plekken waar het in 2010 ontbrak of afgenomen was.

- De grootste achteruitgang heeft zich voorgedaan bij de graslandsoorten. De voorheen talrijke Grutto en Kievit hebben vooral te lijden gehad onder het in 1995 ingestelde extensieve begrazingsbeheer in de Leeuwensche Waard. De natuurlijke graslanden zijn steeds meer verruigd geraakt en daardoor een minder geschikt leefgebied geworden voor deze soorten. Het afgelopen jaar was landelijk een goed Kwartelkoninginjaar. Ook langs de Waal werden hogere aantallen vastgesteld dan de afgelopen twee jaren en in het studiegebied werd een territorium vastgesteld. In 2010 profiteerde de Scholekster duidelijk van de recente natuurontwikkeling, waardoor vele kale zandbanken en eilandjes waren ontstaan. Inmiddels is een deel van deze situaties weer dichtgegroeid met vegetatie, zoals te zien is in de Drutensche Waard. Daarnaast zal de voortschrijdende sterke landelijke afname zeker een rol spelen bij deze soort. De Tureluur is ook niet gebaat bij al te ruige graslanden met hoge brandnetels, distels en wilgenopslag. De afname is de laatste jaren vooral zichtbaar in de Leeuwensche Waarden.

Opvallend genoeg nam de Veldleeuwerik iets toe in de meest noordoostelijke graslanden van de Drutensche Waarden. Ondanks dat de Graspieper het landelijk slecht doet in het agrarische gebied, is de soort in het studiegebied de laatste jaren toegenomen. Inmiddels is het stabiel. De toename heeft zich voornamelijk voltrokken in de verruigde graslanden. De Gele Kwikstaart doet het daarentegen de laatste jaren duidelijk iets minder. Beide Rode Lijstsoorten doen het goed in het studiegebied. Dit is vooral te danken aan het feit dat beide soorten het op de natuurlijke graslanden goed doen. De ontwikkeling van de Graspieper en Gele Kwikstaart is positief te noemen ten opzichte van de landelijke negatieve trend.

- Met het ouder worden en de uitbreiding van het wilgenstruweel is het niet verwonderlijk dat het totale aantal territoria van de bosvogels een stijgende lijn vertoont in de reeks van broedvogelkarteringen. De toename heeft zich in 2012 voortgezet en het totale aantal territoria is toegenomen ten opzichte van 2012. Het oudere wilgenbos begint steeds meer interessant te worden voor vogelsoorten die broeden in natuurlijke nestholten, de holenbroeders dus. Op een aantal plaatsen zijn dode wilgenstammen aanwezig waar een nestholte uitgehakt kan worden, maar ook rottingsgaten van bijvoorbeeld afgebroken takken of half omgevallen stammen zorgen voor broedgelegenheid. Dit is goed te zien aan de aantalstoename vanaf 2004 van de holenbroeders, zoals de Grote Bonte Specht en de Koolmees en de vestiging van de Boomklever, een echte bewoner van oud bos met holen. Ook de Groene Specht, een Rode Lijstsoort, heeft zich inmiddels definitief gevestigd in het wilgenbroekbos. Soorten van opgaand bos vertonen en stabiele tot positieve ontwikkeling, zoals de Appelvink, Vink en Gaai. Het ouder wordende bos is ook steeds aantrekkelijker voor roofvogels om te broeden. In 2012 nam de Buizerd toe en de Havik wist succesvol te broeden. Sperwers ontbraken in 2012. De nestlocatie van 2010 was niet bezet, omdat zich hier een paar Haviken had gevestigd, waardoor het predatierisico voor Sperwers te groot is geworden.
- Broedvogels van struweelvogels zijn vooral gebonden aan struwelen, opslag en jong bos, evenals bosranden met voldoende struiken. De trend van deze groep vogels laat in 2012 een lichte toename zien ten opzichte van 2010, en bevindt zich wel op een duidelijk hoger niveau dan de periode 1994-2004. Het aantal vastgestelde soorten bleef gelijk, Huismus werd niet vastgesteld, maar de Roodborsttapuit vestigde zich opnieuw, na afwezigheid in 2010. De Grasmus had een topjaar en deed het duidelijk beter dan in 2010 en ervoor. De soort heeft het niveau bijna weer bereikt van 2006. De Grasmus is vooral vastgesteld in de meidoornhagen in de Drutensche Waarden en duidelijk talrijker in de natuurlijke graslanden met ruigten. In 2010 ontbrak het op veel plaatsen waar recentelijk natuurontwikkeling had plaatsgevonden, waardoor er minder hoge ruigte aanwezig was. Dit was vooral zichtbaar in de Drutensche Waarden. De Kneu bleef nagenoeg gelijk op het niveau van de periode 1999-2004. De soort profiteert met name van de verruigde natuurlijke graslanden in combinatie met de vele meidoornhagen. De landelijk in aantal afnemende Braamsluiper werd in 2012 weer vastgesteld. Toch blijft de soort een schaarse verschijning in het studiegebied.

De maar sporadisch in het gebied voorkomende Spotvogel had in 2006 een topjaar, met tien territoria. In 2008 werden twee territoria vastgesteld, maar in 2010 en het afgelopen jaar deed de soort het weer goed met vijf territoria. Deze Rode Lijstsoort is afhankelijk van jong opgaand bos en hoge struwelen.

5.2. Aanbevelingen

Het natuurontwikkelingsgebied 'Waaier van Geulen' heeft zich middels de jarenlange monitoring van broedvogels bewezen als een markant vogelbroedgebied. Om de ontwikkelingen in de natuurwaarden te toetsen op de aanwezige broedvogels kunnen de daaruit geworven inzichten benut worden voor een optimalisatie van de inrichting en het beheer van het gebied. Hierbij dienen de soorten die op de Rode Lijst voorkomen als speciale aandachtspunten te gelden. In het monitoringprogramma van de 'Waaier van Geulen' is opgenomen dat het monitoren van broedvogels tweejaarlijks dient te gebeuren om de ontwikkelingen en veranderingen door ingrepen in het dynamische gebied nauwkeuring te volgen. Inmiddels hebben al diverse ingrepen plaatsgevonden in het gebied. Vooral door het graven van nevengeulen in de Drutensche Waarden. Pioniersoorten als de Kleine Plevier en Oeverzwaluw hebben hiervan geprofiteerd. De wilgenbossen in het studiegebied zijn steeds aantrekkelijker voor bosvogels vanwege toenemende ouderdom en daarmee een groter aanbod aan dood (staand) wilgenhout.

Het is interessant om deze ontwikkelingen in het studiegebied goed te volgen. Het strekt dan ook tot de aanbeveling om twee jaarlijks alle broedvogelsoorten te inventariseren.

Gezien de negatieve ontwikkeling van een aantal graslandsoorten in de Leeuwensche Waarden, strekt het tot aanbeveling eens goed te kijken naar de toegenomen opslag met wilgen op de natuurlijke graslanden. Op deze plekken is een afname geconstateerd van bijvoorbeeld Kievit, Tureluur en Gele Kwikstaart.

Er vinden soms heftige gevechten plaats tussen de verschillende hengsten van de Konink's, Drutensche Waarden, 27 april 2012.

6. Literatuur

- BIJLSMA R.G., HUSTINGS F. & CAMPHUYSEN C.J. 2001. Algemene en schaarse soorten van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij Haarlem/Utrecht.
- DEUZEMAN S.B. 2005. Broedvogels van de Uiterwaard Beneden-Leeuwen in 2004. SOVON-inventarisatierapport 2005/01, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DEUZEMAN S. 2007. Broedvogels in de Leeuwensche en Westelijke Drutensche Waarden in 2006. SOVON-inventarisatierapport 2007/05, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DEUZEMAN S. 2009. Broedvogels in de Leeuwensche en Westelijke Drutensche Waarden in 2008. SOVON-inventarisatierapport 2009/06, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DEUZEMAN S. 2011. Broedvogels in de Leeuwensche en Westelijke Drutensche Waarden in 2010. SOVON-inventarisatierapport 2011/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN DIJK A.J. & BOELE A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek, Nijmegen.
- HUSTINGS M.F.H., KWAK R.G.M., OPDAM P.F.M. & REIJNEN M.J.S.M. 1985. Vogelinventarisatie. PUDOC, Wageningen en Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels. Zeist.
- VAN BEUSEKOM R., HUIGEN P., HUSTINGS F., DE PATER K. & THISSEN J. (RED) 2005. Rode Lijst van de Nederlandse Broedvogels. Tirion Uitgevers B.V., Baarn.
- VERBEEK P.J.M. 2001. Broedvogels in de uiterwaard Beneden-Leeuwen 2000. Bureau Natuurbalans-Limes Divergens, Nijmegen.
- VOSLAMBER B., VAN TURNHOUT C. & WILLEMS F. 2000. Inventarisatieperikelen: hoeveel Grauwe Ganzen heb ik in mijn gebied? SOVON-Nieuws jaargang 13 2000 (2):6.

Bijlage: soortkaarten (volgende pagina's)

Voor de verschillende kruisingen van ganzensoorten zoals genoemd in tabel 3 is geen verspreidingskaart opgenomen.

Uit deze PDF zijn de stippenkaarten verwijderd. Voor aanvullende gegevens kunt u contact opnemen met Petra Verburg (petra.verburg@sovon.nl)

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

